

تلاش و دغدغه برای اصلاح و تکمیل و تدقین مرحله به مرحله آن، در تناسب با تجربه‌های روز توسعه علمی و دانشگاهی کشور، یک ضرورت جدی حرفه و حتی صنف دانشگاهی، در هر رده و مرتبه علمی و در هر وضعیت استخدامی و سابقه خدمتی است.

آیین‌نامه ارتقاء و چالش‌های علوم ریاضی

مسعود آیین‌نژاد*

تغییر و تحولات جاری

هم اکنون یکی دو سال است که بحث تغییر و اصلاح آیین‌نامه ارتقاء مطرح است. با دست به دست شدن (غیر رسمی) پیش‌نویسی از یک آیین‌نامه جدید در فضای مجازی از اوایل سال ۹۴ و پس از آن ابلاغ آیین‌نامه جدیدی در انتهای تابستان ۹۴ (به تاریخ ۹۴/۶/۵) برای اجرا از ابتدای اسفند ۹۴ موج انتقادی وسیعی پیرامون تغییرات غافلگیرکننده نسخه ابلاغی (نسبت به نسخه در حال اجرا) شکل گرفت و تقریباً در همه محیط‌های دانشگاهی باب بحث و گلایه‌ها در این باره باز شد. صدای این انتقادات البته خیلی زود به گوش مسئولین هم رسید و موجب گشت تا واکنش‌های مثبتی نیز صورت گیرند به این ترتیب که ده روز بعد در تاریخ ۹۴/۶/۱۵ نسخه جدیدی از آیین‌نامه از راه رسید که ضمن اصلاح پاره‌ای از مواضع پرانتقاد (به طور مثال حذف شرط وتویی وابسته به امتیازهای قابل حصول از بند ۷ ذیل ماده ۳) حتی گامی فراتر از این هم در نظر گرفت و آن مشروط کردن اجرای آیین‌نامه به تصویب در هیأت امنای هر یک از دانشگاه‌ها بود. اما این البته حداقل تغییراتی نبود که دامنه انتقادات و نگرانی‌ها را کاهش دهد یا از ابراز صریح آن‌ها در مجامع مختلف دانشگاهی بکاهد چرا که تلقی عمومی و درست این بود که هیأت‌های امنای از چنان ساختار و شرایطی برخوردار نیستند که بتوانند حسب صلاحیتهای محیطی و تجربی، اصلاحاتی را در اجزاء آیین‌نامه انجام دهند. بنا بر شنیده‌هایی که بعداً به طریقی تأیید شدند در این مرحله گویا که «شورای عالی انقلاب فرهنگی» هم بر نحوه تصویب و ابلاغ آیین‌نامه اشکال قانونی گرفته است^۲

در نهایت، نتیجه این روندها چنانچه همه مطلع هستند آن شد که ضوابط و قواعد ارتقاء لااقل تا مهر ۹۵ بر همان روال سابق ادامه می‌یابد تا فرصتی برای ارزیابی و تجدیدنظر و احیاناً انجام ترتیبات معمول تصویب قانونی در شورای انقلاب فرهنگی فراهم شود.

حضور انجمن

در این شرایط خیلی طبیعی بود که انجمن ریاضی ایران هم وارد گود شود تا به نحو موجهی جمع‌بندی انتقادات وارد از طرف جامعه ریاضی کشور را به مسئولین مربوطه منعکس نماید و این

^۲ طی مصوبه ای به تاریخ ۱۳۸۶/۹/۲۰ از طرف شورای عالی انقلاب فرهنگی با نام «اصول حاکم بر آیین‌نامه ارتقای اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری» تصویب نهایی (آیین‌نامه ارتقاء) از دامنه تصمیمات حوزه‌های وزارتی خارج و در محدوده اختیارات این شورا قرار گرفته است.

۱. آیین‌نامه

یقیناً یکی از مهم‌ترین مسأله‌های یک سال اخیر نظام دانشگاهی، تغییر و تحولات در دست انجام یا در دست ابلاغ آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیأت علمی دانشگاه‌هاست. این آیین‌نامه حاوی مهم‌ترین مقررات و ضوابط دانشگاهی کشور است و نقشی اساسی در فرآیند تحولات شغلی و پویایی علمی حرفه‌ی مدرسی دانشگاه‌ها دارد. اما این آیین‌نامه اهمیت خیلی ویژه‌تری هم دارد و آن این است که در بطن و مضمون مفاهیم و مبنای استنادی خود، ملاک‌ها و ارزش‌هایی را به‌عنوان فرهنگ تمایزات و صلاحیت‌های علمی، تعریف، عرضه و رده‌بندی می‌کند که هم نشانگر بازتابی از نمادها، خواست‌ها و تمایلات رسمی و فائق فرهنگی - علمی - اجتماعی جامعه ما در یک دوره تاریخی است و هم نشانگر چارچوبی از یک آمریت قانونی و ساز و کار اداری، در تثبیت، تکلیف، تحدید، الگویشی و کلیشه‌سازی از معیارهایی که جنبه‌هایی از سیاست‌گذاری‌های توسعه، رشد و آینده علمی دانشگاهی کشور را رقم می‌زنند.

یک قانون اساسی

در طی چند دهه اخیر^۱ و به طور دقیق‌تر از سال ۱۳۴۸ تاکنون که ششمین ویرایش از «آیین‌نامه ارتقاء» را در دست اجرا داریم آیین‌نامه‌های ارتقاء به تدریج به یک «قانون اساسی» فرادست برای ساز و کار نظام دانشگاهی بدل گشته‌اند و سرمنشاء و پشتیبان بسیاری از قوانین، ریز قوانین و رویه‌های علمی، اجرایی و آموزشی حوزه دانشگاهی شده‌اند. هم اکنون قوانین استخدامی (شامل تبدیل وضعیت‌ها)، ترفیع‌های سالانه، ارزشیابی‌های آموزشی، ارزشیابی‌های پژوهشی، معیارهای تنظیم پژوهانه‌ها و خیلی از قوانین و مقررات ریز و درشت دیگر مربوط به هیأت علمی، مستند به این قانون اساسی است. این حرف، یعنی مستقل از تلاطم امواج اجتماعی کشور، توجه به دقائق و جزئیات مفاهیم، معیارها، ارزش‌ها و روش‌های پیشنهادی و تبیینی این قانون در دامنه زندگی علمی و

^۱ آیین‌نامه استخدامی هیأت علمی دانشگاه تهران (مصوب ۱۳۴۸) در واقع اولین آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های کشور بود و تا سال ۱۳۶۲ نیز همه جا نافذ و مورد عمل بود. آخرین آیین‌نامه (ششمین تاکنون) در دی‌ماه ۱۳۸۹ در شورای انقلاب فرهنگی به تصویب رسید و از تاریخ ۱۳۹۰/۶/۱ اجرا شد.

بحث‌های تخصصی رایج در سمینارهای علمی مطرح نشد و فقط مسئله‌های نسبتاً حساسی که هر یک موضوع دغدغه جمع کثیری از این جامعه بودند برای طرح و بحث و گفتگو بر روی میزهای شفاف از نقد و نظر و مباحثه نهاده شدند، به طور مثال «پژوهش در دانشگاه‌ها»، «ریاضیات مدرسه‌ای»، «دانشگاه فرهنگیان»، «برنامه‌ریزی درسی» و مانند آن که هر یک عنوان مستقلی برای شش میزگرد سمینار بودند.

دو سخنران متفاوت

سمینار دو سخنران مدعو ویژه و متفاوت هم داشت یکی دکتر رضا منصور (فیزیکی‌دان) که در کنار فعالیت‌های تخصصی خود صاحب تأملات و تألیفات گسترده‌ای هم در موضوع توسعه علمی کشور است و غالب آن‌ها از طریق سایت علمی ایشان در دسترس است. به نظر من رجوع و آشنایی با این سایت تجربه حتماً خیلی خوبی است تا همه ما بیش از پیش در جریان دامنه و تنوع ممکن فعالیت‌های مورد نیاز و انتظار از دانشوران قرار گیریم. سخنران دوم دکتر محمدمدائین قانعی‌راد رئیس انجمن جامعه‌شناسی ایران و دانشیار مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور بود. اصولاً نفس دعوت و حضور این دو نفر در میان جمع ریاضی‌کاران کشور فی‌نفسه بازگشایی باب مفاهمه و گفتگو با دیگر بخش‌های درگیر در پروژه تاریخی و سترگ توسعه علمی کشور است. واقعیت این است که در میدان بزرگ این کارزار تاریخی اگر این جمعیت‌های همسنگر دانشور از احوال حرفه‌ای و تخصصی یکدیگر بی‌خبر یا کم‌خبر باشند وصول این کاروان به مقصد و دورنماهای تعریف‌شده‌اش حتماً که با سختی‌ها و موانع بیشتری همراه خواهد بود.

سخنرانی دکتر منصور با عنوان «تفکر کلامی، تفکر ریاضیاتی» یک مدخل توصیفی خوب برای معرفی شأن اندیشه‌ای ریاضیات در میانه صحنه شلوغ و پرمدعای علوم از دیدگاه یک فیزیکی‌دان است و راستش اگر طالب غرور به کار و ذوق هنر ریاضیاتی خود هستید خوب است که متن این مقاله را حتماً بخوانید. دکتر منصور معتقد است یکی از ممیزات دنیای مدرن پروردن زبان اندیشه‌ای جدیدی با نام «زبان ریاضیات» برای افزایش دقت توصیف علمی از کشف، شناسایی و فهم جهان است. وی بیان کرد که مبنا و قوت تفکر و اندیشه، همواره به قوت، نفوذ، دامنه اشاره و دقت توصیفی واژگان‌های زبان وابسته است این یعنی «تفکر» چیزی مستقل از زبان و واژگان‌های زبان نیست و هر فرهنگی که واژگان‌های گفتاری غنی‌تری را در محمل زبان ملی خود داشته و در واقع پرورده باشد دامنه تفکر و اندیشه عمیق‌تر و گسترده‌تری را نیز تجربه می‌کند. وی معتقد است به میزانی که «گویش با زبان و منطق غنی ریاضی» در دامنه فرهنگ و اجتماع ما توسعه یابد حرکت در امتداد درست‌تری از سمت و سوی مقصد است. منصور معتقد است گسترش «زبان ریاضیات» در کنار «زبان کلامی کلاسیک» از ضرورت‌های جایگزین‌ناپذیر رودرویی با پیچیدگی‌های دنیای مدرن است.

کاریست که بحمدالله به نحو رضایت‌بخشی به انجام رسید به این ترتیب که ابتدا از بخش‌های ریاضی سراسر کشور در این باره نظرخواهی شد. پس از آن موضوع در گردهمایی نمایندگان انجمن در دانشگاه خوارزمی (آبان ۹۴) مطرح و در طی میزگردی با عنوان «نقد و بررسی آیین‌نامه جدید» به بحث عمومی گذارده شد. گزارش جمع‌بندی این میزگرد در شورای اجرایی انجمن مطرح و بررسی گردید و منجر به این شد که آراء انتقادی و پیشنهادهای اصلاحی مطرح شده از طرف جامعه ریاضی در طی نامه‌ای به وزارت منعکس گردد. بنابراین نامه‌ای با چنین مضمونی خطاب به وزیر محترم علوم تنظیم و با امضای رئیس انجمن ارسال گردید (مستقیماً به دکتر عبدالرضا باقری رئیس دبیرخانه هیأت‌های امنا و هیأت‌های ممیزه وزارت تسلیم گشت). هم اکنون در جریان هستیم که خوشبختانه این نامه در مراجع ذیربط برای لحاظ بازبینی و تجدیدنظر در مواد آیین‌نامه مورد توجه قرار گرفته است و امیدواریم که به اندازه خود مؤثر باشد (متن این نامه را در همین خبرنامه ببینید).

مستقل از مفاد، محتوا و اشارات انتقادی و اصلاحی این نامه به آیین‌نامه ارتقاء این رفتار انجمن یکی از مدنی‌ترین و فرهیخته‌ترین فعالیت‌هایی بود که از یک انجمن علمی موجه و جا افتاده انتظار می‌رفت و شکر خدا را که «انجمن ریاضی ایران» واجد چنین بلوغی در ساختار سازمانی و نیروی انسانی خود هست. البته ممکن است که بر سلسله انتقادهای مطرح شده در متن نامه رئیس انجمن بر مواد آیین‌نامه ابلاغی بتوان بیش از آنچه آمده افزود و راه‌های اصلاحی و بهینه‌جیددی را پیشنهاد داد اما این کاریست که انجام آن بر عهده فرهیختگان این جامعه علمی است.

۲. چالش‌ها

به یقین یکی از با اهمیت‌ترین و کم‌نظیرترین گردهمایی‌های سال‌های اخیر جامعه ریاضی کشور در مهرماه سال ۹۴ در دانشگاه تربیت مدرس برگزار گردید و آن سمیناری با نام «علوم ریاضی و چالش‌ها» در این دانشگاه بود. اهمیت و کم‌نظیری این گردهمایی دورکن ویژه و ممتاز داشت:

یکی از آن دو، گردهم آوردن همه بخش‌های متنوع جامعه بزرگ علوم ریاضی کشور، از دانشگاهی و غیردانشگاهی و از برنامه‌ریزان و مدیران تا کاربران و مجریان و از بخش‌های ریاضی تا آمار و بخش‌های وابسته، همگی گرد اهداف واحدی برای چاره‌اندیشی پیرامون چالش‌های همگون و هم‌ریشه‌ای که در دروی همه این جامعه بزرگ قرار داشته و دارند به این سمینار فراخوانده و گرد هم آمدند. رکن دوم اهمیت این گردهمایی آن بود که سمینار «علوم ریاضی و چالش‌ها» شاید اولین گردهمایی شاغلین در حوزه‌های تخصصی و آموزشی ریاضیات و آمار کشور بود که پیرامون محور راهگشایی چون «گفتگو» از برای هم‌اندیشی‌هایی صمیمی و واقعی، برای تبیین و فهم و بررسی بی‌نهایت مسئله و چالش موجود تشکیل گردید. در این سمینار هیچ گونه‌ای از

اخبار انجمن

سه رخداد مهم محور فعالیت‌های انجمن در پاییز ۱۳۹۴ بودند یکی تشکیل گردهمایی سالانه نمایندگان انجمن در دانشگاه‌ها که در مقر قدیمی دانشگاه خوارزمی (تربیت معلم سابق) در خیابان شهید مفتاح در پایان آبان ماه برگزار گردید در این گردهمایی دو برنامه موفق نشست کمیسیون‌های تخصصی و میزگرد «نقد و بررسی آیین‌نامه ارتقاء» برگزار شد. پیامد این میزگرد و به‌عنوان نوعی جمع‌بندی نامه‌ای از طرف رئیس انجمن به وزیر محترم علوم ارسال گشت در این بخش، متن نامه یاد شده، گزارش گردهمایی نمایندگان و گزارش نشست کمیسیون‌های تخصصی می‌آیند:

سرور ارجمند جناب آقای دکتر محمد فرهادی
مقام محترم وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

احتراماً با عرض سلام‌ها و تحیات جامعه ریاضی کشور،

ضمن تقدیر از زحمات تدوین‌کنندگان آیین‌نامه ارتقاء جدید ابلاغ شده، از آن‌جا که پیش از ابلاغ این آیین‌نامه، فرصت درخواست نظر از دانشگاهیان و انجمن‌های علمی طبق روال معمول وزارت، میسر نشد و در نتیجه افراد و جمعیت‌های دانشگاهی مختلفی در برخورد با برخی مسائل مستحدثه آیین‌نامه جدید غافلگیر شدند «انجمن ریاضی ایران» وظیفه خود دانست تا به طریقی نظرات آحاد جامعه ریاضی کشور را به گوش مسئولین ذیربط برساند. بنابراین این انجمن از طریق نمایندگان خود از بخش‌های ریاضی دانشگاه‌های سراسری کشور درخواست نمود تا نظرات مکتوب خود درباره این آیین‌نامه را پس از طرح در شورای علمی خود به انجمن ریاضی ایران ارسال دارند تا به این ترتیب امکان انعکاس معدل آراء ایشان از طریق انجمن به مراجع رسمی میسر باشد. پس از آن و پس از دریافت نقطه‌نظرات متنوعی از دانشگاه‌های متعدد، میزگردی نیز با عنوان «بررسی آیین‌نامه ارتقاء» برای نقد و بررسی رو در روی این آیین‌نامه در آبان‌ماه سال جاری در دانشگاه خوارزمی تدارک دیده شد که جمعیت قابل توجهی از مدعوین و علاقه‌مندان جامعه ریاضی در آن شرکت کردند و به نحو فعالی مسائل و نگرانی‌های خود را در ارتباط با این آیین‌نامه مطرح و مورد بحث قرار دادند.

حال به استناد این سابقه و پیگیری، انجمن ریاضی ایران وظیفه خود می‌داند تا از باب انعکاس نقد و نظر جامعه ریاضی کشور درباره این موضوع ملی و بسیار مهم نظام دانشگاهی دیدگاه‌های این بخش بزرگ از جامعه علمی کشور را با شما در میان بگذارد تا شاید در فرصت مغتنمی از امکان و برایش و اصلاح آیین‌نامه ارسالی

دکتر قانع‌راد سخنان بحث برانگیز و قابل تأملی با عنوان «دانش ریاضی در چشم انداز آموزش دو فرهنگی» ایراد کرد. این سخنرانی در فضای پر استقبال و پراز گفت و شنودهای گرم و هیجان‌انگیزی بر اهل ریاضی معلوم کرد که این جامعه تخصصی خواه ناخواه نقش اجتماعی و تربیتی ویژه‌ای را در مجموعه فرهنگ و سنت‌های آموزشی خود می‌پرورد که هم در کانون نقد و نگاه و هم به شدت حساس است. دکتر قانع‌راد معتقد بود در دنیای امروز نباید آموزش و پرورش ریاضی به ادراک تک لایه‌های محاسبه‌گرانه و کمی‌پذیر جهان (واقعیت موجود یا فرم فیزیکی جهان) محدود شود. به عقیده وی ریاضیات این ظرفیت و وظیفه اجتماعی را دارد که در کنار آموزش و پرورش چنین «زبان سمبلیک تک ساحتی مطلق‌اندیشی» از آن‌جا که در طبیعت بسط خود به «جهان‌های ممکن» هم توجه دارد به تربیت و پرورش درک «فرم شاعرانه جهان» هم به عنوان زبان یا اشاره سمبلیک به دنیاهای ممکن و آرمانی بپردازد. قانع‌راد معتقد بود این دیدگاه چشم‌اندازی از یک آموزش دو فرهنگی را در ریاضیات فراهم می‌کند که موجب می‌شود «ریاضیات تک ساحتی موجود» هموارکننده مسیری نباشد که دنیای ما را بیش از حد در خدمت مهندسیین فاقد قوه ادراکات شاعرانه از جهان قرار می‌دهد. امیدواریم بتوانیم متن کامل این دو سخنرانی را در شماره آینده خبرنامه منتشر کنیم.

محورهای اصلی

محورهای اصلی این سمینار شش میزگرد پرچالشی بودند که در طی یک روز و نیم سمینار برگزار گردیدند (دو به دو موازی). بی تردید حداقل نتیجه چنین میزگردهای اغلب پرمخاطب پراز پاسخ و پرسشی، تفاهم بیشتر همه بر «فهم بهتر و وسیع‌تر» مسائل و مشکلات موجود در امتداد توسعه علوم ریاضی در کشور بود چیزی که مورد نیاز فراوان همه ماست. البته این فرض که هر چنین گفتگوهایی منجر به حل و فصل مسائل شوند انتظار فوق‌العاده خامی است و چنین تصویری در دورنمای برنامه‌ریزی سمینار هم نبود. انتظار اصلی از این گردهمایی صرفاً گشودن مجال بیشتری بود برای اصل بی جایگزین «گفتگو و همفکری» به عنوان راهکاری برای تصمیم‌سازی‌های جمعی و تکوینی به جای «تک‌گویی‌ها و فردیت‌های» فی‌البداهه بود. یکی از مهم‌ترین محورهای راهگشای توسعه علمی و توسعه علوم ریاضی، گسترش چنین فضاهایی از گفتگو و تعامل مثبت فکری برای نیل به آرمان‌های علمی مشترک است، راهی که این سمینار در حد خود به صورت متمرکز و هدفداری، سعی در انجام آبرومندانه آن داشت و به امید خدا بی‌توفیق هم نبود.

* سردبیر